

12. Shmyhel, A.D. (1978), *Orhanizatsiya bukhhalterskoho uchyeta v promyshlennosti* [Arrangement of Accounting in Industry], "Vyshcha shkola", Kyiv, Ukraine, 208 p.
13. Shpak, V.A. (2011), *Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku: kontseptualnyi pidkhid* [Arrangement of Accounting: Conceptual Approach], monograph, Business Media Consulting, Kyiv, Ukraine, 312 p.
14. Shchenkov, S.A. (1962), *Osnovy bukhhalterskoho uchyeta v promyshlennosti* [The Principles of Accounting in Industry], Hosfinizdat, Moscow, Russia, 100 p.

УДК 336.717

Юхимчук В.Д.,
к. е. н., старший викладач
Рендович П.М.,
к. е. н., старший викладач
кафедра фінансів суб'єктів господарювання і страхування
Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Yukhymchuk V.D.,
cand. sc. (econ.), senior lecturer
Rendovych P.M.,
cand. sc. (econ.), senior lecturer
department of finance business entities and insurance
Ternopil National Economic University

ANALYSIS OF BANKING INSTITUTIONS ON THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвиток фінансового ринку виступає важливим елементом забезпечення зростання вітчизняної економіки, тому що функціонування банківських установ реалізує перерозподіл фінансових коштів та створює умови для здійснення інвестицій. Питання вдосконалення діяльності банків на фінансовому ринку є надзвичайно важливим для кожної національної економіки й особливої актуальності воно набуває для України, оскільки однією з фундаментальних диспропорцій національної економіки є невідповідність між темпами економічного зростання та темпами розвитку фінансового ринку, що призводить до обмежень господарських суб'єктів у використанні фінансових ресурсів і, зрештою, не дозволяє господарським суб'єктам ефективніше задовольняти економічні потреби.

Особливої актуальності питання розвитку національного фінансового ринку набуває в умовах розгортання світової фінансової кризи та її перенесення в економіку України через інститути фінансового ринку. Тому вдосконалення банківських операцій на фінансовому ринку та підвищення їх ефективності на сьогодні є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні питання розвитку банківських операцій на фінансовому ринку розглядались як у зарубіжній, так і у вітчизняній економічній науці, зокрема зарубіжними вченими, починаючи з Д. Кейнса, А. Маршалла, Ф.Хайєка, А. Сміта, Й. Шумпетера, М. Фрідмена та закінчуючи більш сучасними авторами – Г. Александером, Д. Бейлі, Е. Сото, Р. Колбом, Ф. Мишкіним, Р. Раджаном, Р. Родрігесом, Р. Тобіном, В. Шарпом. Важливим є внесок вітчизняних учених у дослідження проблем становлення фінансового ринку України. Зокрема здійснення банками діяльності на фінансовому ринку розглядали Л. Алексеєнко, В. Базилевич, З. Васильченко,

С. Козлова, В. Корнєєв, З. Луцишин, І. Лютий, В. Міщенко, О. Мозговий, А. Мороз, О. Мусієнко, С. Науменкова, П. Нікіфоров, О. Плотніков, М. Савлук, Н. Шелудько та інші.

Однак, незважаючи на значні наукові здобутки зарубіжних та вітчизняних економістів, залишається багато перспективних напрямів досліджень.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є розроблення теоретичних підходів та практичних рекомендацій розвитку діяльності банківських установ на фінансовому ринку, визначення особливостей їх функціонування та напрямів удосконалення банківських операцій на фондовому ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банки – центральні ланки в системі ринкових структур. Розвиток їх діяльності – необхідна умова створення ринкового механізму. Вони займають особливе місце на ринку цінних паперів, що пов'язано з комбінацією емісійної, інвестиційної та посередницької діяльності на ринку, а також з різноманітністю видів цінних паперів, з якими здійснюються операції. Таке положення є характерною рисою українських комерційних банків, що відрізняють їх від банків деяких розвинених країн, наприклад США, і виражається в можливості здійснювати як професійну, так і непрофесійну діяльність на ринку цінних паперів.

У сучасному періоді зберігаються негативні умови, що сповільнюють інвестиційну банківську діяльність [7]:

- економічні – високий рівень інфляції та відсутність заходів для її регулювання, коливання цін на банківські активи, зміни відсоткових ставок, надмірна кредитна експансія, відсутність у кредитних організацій легальних високоприбуткових інструментів банківської діяльності, високі ризики кредитування реального сектору економіки, обмежені ресурсні можливості банків;

- інституціональні – недосконалість нормативної бази, що регулює діяльність банків і можливість контролю над їхніми діями, нерозв'язаність низки ключових проблем податкового законодавства;

- поведінкові – недовіра населення до кредитних організацій, незадоволений споживчий попит на банківські послуги.

На основі дослідження О. Мусієнка [4] можна відзначити, що отримані ним результати розрахунків визначають пріоритети при здійсненні інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів, та, відповідно, інвестиційних операцій з цінними паперами, і також визначають їх загальний результуючий показник розвитку в межах неприйнятних макроекономічних умов. Така тенденція зумовила неоднозначність динамічних коливань об'ємів інвестиційних операцій банківського сектора з цінними паперами у розрізі груп протягом періоду з 01.01.2002 р. до 01.01.2012 р.

З урахуванням загальноекономічних тенденцій розвитку ринку цінних паперів в цілому та банківського сектора зокрема поштовплення інвестиційних операцій банків з цінними паперами станом на 01.01.2002 р. різко змінилось загальним спадом на 01.01.2004 року з 39877424,00 тис. грн. до 3844149,00 тис. грн. відповідно.

При деталізованому розгляді динаміки інвестиційних операцій банків з цінними паперами на розподілених інтервалах часу слід відзначити, що основним економічним поштовхом підвищення рівня інвестиційної активності банків на ринку цінних паперів стало зростання показників інвестиційних операцій з цінними паперами, що характерно для періоду з 01.01.2005 року по 01.01.2008 рік.

Першочерговим чинником такої тенденції на зазначеному проміжку часу стало введення в дію оновленого Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», який всебічно регламентує діяльність професійних учасників ринку, що в свою чергу сприяло підвищенню економічної зацікавленості з боку іноземних інвесторів та призвело до стрімкого підвищення кількості банків з іноземним капіталом. Станом на 01.01.2008 року підвищення загального рівня інвестиційних операцій банків з цінними паперами визначає динамічне зростання інвестиційної активності банків на ринку цінними паперів та аргументує стале зростання показників їх діяльності зосередившись на рівні 18968266,00 тис. грн.

Детальний розгляд статистичних даних кризового розвитку інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів, починаючи з четвертого кварталу 2008 року, свідчать, що світова фінансово-економічна криза спровокувала зниження рівня інвестиційної активності банків, і станом на 01.01.2009 року загальна сума інвестиційних операцій з цінними паперами

зменшилась на 3,1%, зокрема станом на 01.01.2005 р. таке зниження зосередилось на рівні 14,5% [6].

Таким чином, можна зробити відповідні висновки:

- по-перше, слід відзначити, що зниження позитивної динаміки інвестиційних операцій з цінними паперами банків у період фінансової кризи 2008 року має менш різкий нахил спаду, ніж в період економічної дестабілізації 2002-2004 років;

- по-друге, різні періоди розвитку ринку цінних паперів відповідають щільності проведення інвестиційних операцій банків на відповідних часових інтервалах;

- по-третє, неоднаковий інтервальний розкид темпів реалізації інвестиційних операцій банків з цінними паперами обґрунтовує тезу про відповідну неефективну стратегію банків щодо мінімізації інвестиційних ризиків [4].

Що стосується періоду посткризового розвитку, то обсяг інвестиційних операцій банків з цінними паперами має високі статистичні характеристики та визначається динамічністю потоків, і на 01.01.2012 року підвищився на 21,5 % у порівнянні з аналогічним періодом 2009 року [5].

Із початку 2013 року найбільш помітним було зростання вкладень банків у цінні папери, крім акцій, випущених сектором загального державного управління. Їхні залишки збільшилися на 27,2 млрд. грн. (на 40,8%) і на кінець року становили 94,0 млрд. грн. Також відбулося зростання вкладень банків у цінні папери сектору нефінансових компаній на 51,6% – до 30,7 млрд. грн. і сектору інших фінансових компаній – на 64,7% – до 3,1 млрд. грн.

Структура вкладень банків у цінні папери в розрізі секторів економіки за рік майже не змінилася. Відбулося незначне зростання питомої ваги сектору нефінансових компаній на 1,2 відсоткового пункту – до 24,0% та сектору інших фінансових компаній – на 0,3 відсоткового пункту – до 2,4%. Попри незначне зменшення (на 1,6 відсоткового пункту) питома вага сектору загального державного управління в портфелі цінних паперів залишалася найбільшою й становила 73,6%.

За строками погашення переважали цінні папери зі строком обігу понад 2 роки, залишки за якими зросли протягом 2013 року на 18,9 млрд. грн. (на 48,5%). При цьому їхня частка збільшилася на 1,4 відсоткового пункту – до 48,5%. Значне зростання з початку року (на 93,0%) спостерігалось за цінними паперами зі строком обігу від 1 року до 2 років. Як результат, їхня питома вага підвищилася на кінець року до 24,1% порівняно з 18,0% у грудні 2012 року. Також спостерігалось зростання залишків вкладень на вимогу та зі строком погашення до 1 року – відповідно на 40,1 і 5,5%. Попри це їхня частка знизилася на 0,3 і 7,3 відсоткового пункту – відповідно до 10,3 і 20,2%.

Високі темпи приросту вкладень банків у цінні папери упродовж року сприяли подальшому зростанню їхньої питомої ваги в сукупних активах банків до 12,1% у грудні 2013 року порівняно з 9,6% у відповідному місяці попереднього року [2].

За видами валют переважали цінні папери, номіновані в національній валюті, які на кінець 2013 року становили 70,1% вкладень банків у цінні папери, крім акцій, випущені резидентами [1].

Основні причини низької ефективності інвестиційної складової банківської системи України можна умовно розділити на дві групи – внутрішні і зовнішні.

Серйозним внутрішнім стримуючим фактором нарощування обсягів банківських інвестицій, у чому полягає специфіка банківської інвестиційної діяльності порівняно з корпоративним інвестуванням, є проблема недостатньої ресурсної бази. Протягом останніх років в Україні спостерігається стабільна тенденція до збільшення грошової маси поза банківською системою. Її негативний вплив позначається як на загальній соціально-економічній ситуації в країні, так і на банківській системі. Зокрема за офіційними даними Національного банку, за станом на 01.05.2013 значення показника грошового агрегату M0 (грошові кошти поза депозитними корпораціями) дорівнювало 214,5 млрд. грн., що становило 26,2 % у загальному обсязі грошової маси [5]. Ці кошти потенційно могли бути направлені на фінансування національної економіки через апарат кредитування та інвестування. Незважаючи на це, частка цієї грошової маси задіяна в обслуговуванні тіньової економіки.

До зовнішніх причин низької ефективності інвестиційної діяльності банків України, що обумовлює слабку активність довгострокових вкладень у цінні папери, в першу чергу слід віднести [3]:

- нерозвиненість інфраструктури фондового ринку України;
- нерозвиненість ринку корпоративних цінних паперів, що не дозволяє банкам розглядати вкладення в акції й облігації акціонерних товариств як ліквідні;
- високий рівень інфляції, який негативно впливає на інвестиційну якість цінних паперів і знижує привабливість вкладень у них. Інфляційним чинником пояснюється яскраво виражений короткостроковий характер операцій банків з цінними паперами. Зазначимо, що проблема високої інфляції була майже подолана протягом останніх років. Однак викликають певний сумнів методи вирішення даної проблеми та середньострокові перспективи розвитку інфляційних процесів.

Низька привабливість вкладень у цінні папери вітчизняних емітентів також пояснюється непрозорістю ринку капіталу та складністю встановлення реального власника бізнесу, а також проблемою асиметрії інформації на ринку, зокрема ступенем обмеженості інформації, яка надається в офіційній звітності емітентів, що не дає можливості зовнішнім інвесторам адекватно оцінити ризики інвестування.

Потенційно перспективний напрямок банківської інвестиційної діяльності – операції з довгостроковими інвестиційними інструментами, які сприяють залученню “довгих” ресурсів, сьогодні в Україні не користуються попитом через такі чинники, як [3, с. 285]:

- низький рівень фінансової грамотності та обізнаності населення, яке не має знань та інтересу до вкладання коштів у специфічні, нетрадиційні фінансові інструменти, такі як інвестиційні сертифікати;
- недовіра населення до банківської системи, викликана загальною економічною ситуацією у країні, зокрема кризою 2008–2009 рр., двома мораторіями з боку Національного банку на дострокове повернення банківських вкладів;
- різкі зміни темпів інфляції.

Пошук конкретних шляхів вирішення проблеми активізації інвестиційної діяльності фінансових посередників повинен починатися з первинного визначення на державному рівні бажаної моделі майбутнього функціонування банківської системи України. Базуючись на світовому досвіді, в укрупненому вигляді це можуть бути два варіанти [8]:

- залишення status quo, тобто банківська система і далі буде сформована універсальними банками, які проводитимуть консервативну політику і уникатимуть підвищення частки ризикового довгострокового кредитування інвестиційної спрямованості в активах. Однак при цьому фактична нейтралізація банківської системи від інвестиційного процесу повинна компенсуватись адекватним розвитком інших фінансових посередників, зокрема інститутів спільного інвестування;
- побудова банківської системи нового типу, зокрема виділення в її структурі окремого сектору спеціалізованих фінансово-кредитних установ.

Усвідомлюючи низьку зацікавленість приватного капіталу в понесенні одноосібних ризиків побудови нового типу установи, необхідним є формування на першому етапі державної ініціативи у створенні інвестиційних банків з часткою державного капіталу. Такі пропозиції вже були озвучені вітчизняними дослідниками, зокрема розглядалася можливість створення спеціалізованих банків на базі установ з часткою власності держави в статутному капіталі, що виникли в результаті їх одержавлення в період кризи 2008–2009 років. Даний шлях є доцільним, адже на сьогоднішній день єдиною альтернативою є продаж одержавлених банків новим інвесторам, що навряд матиме принципово якісну ефективність для економіки.

Висновки та подальші дослідження. Банки займають особливе місце на фінансовому ринку, що пов'язано з комбінацією емісійної, інвестиційної та посередницької діяльності на фондовому ринку, а також з різноманітністю видів цінних паперів, з якими здійснюються операції. Здійснюючи операції на ринку цінних паперів, банки посилюють свою позицію на ринку банківських послуг; розширюють свою дохідну й клієнтську базу; підвищують свою мобільність; активізують учасників ринку, виявляючи вплив на їхній професійний рівень; ініціюють створення нових для фінансової системи інструментів (ф'ючерси, опціони, свопи); сприяють розвитку інфраструктури ринку цінних паперів (депозитарні, клірингові, інформаційні, консалтингові фірми і т. д.). Усе це сприяє формуванню динамічної банківської системи, діяльність якої відрізняється багатопрофільністю та залученням у діяльність реального сектору економіки. Крім цього,

присутність банків на ринку цінних паперів підвищує мобільність економіки в цілому та збільшує швидкість переливу коштів між галузями, створює умови для значного припливу в економіку портфельних і прямих інвестицій західних фінансових інститутів.

Література

1. Бюлетень Національного банку України. – 2014. – № 3. – С. 132-136.
2. Дані фінансової звітності банків України за станом на 01.10.2013 року [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
3. Козлова С. Дезинтермедіація в банківському секторі: сутність і особливості проявлення [Електронний ресурс] / С.Ю. Козлова // Теорія і практика соціального розвитку. – 2012. – № 2. – Режим доступу: <http://www.teoria-practica.ru/-2-2012/economics/kozlova.pdf>.
4. Мусієнко О. Основні тенденції зміни узагальнюючих показників інвестиційної діяльності банків на ринку цінних паперів України [Електронний ресурс] / О. Мусієнко. – 2014. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.
5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
6. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/docs/poslannia2013.pdf>.
7. Смирнова М. Развитие инвестиционной деятельности российских коммерческих банков в посткризисных условиях : автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / М. Смирнова; Саратовский государственный социально-экономический университет. – Саратов, 2011. – 19 с.
8. Schmidt R.H., Hackethal A., Tyrell M. Disintermediation and the Role of Banks in Europe: An International Comparison. No. 10. January 1998. [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://www.finance.uni-frankfurt.de/wp/345.pdf>.

References

1. Biuletyn Natsionalnoho banku Ukrainy, (2014), no. 3, pp. 132-136.
2. Dani finansovoi zvitnosti bankiv Ukrainy, (2014), available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
3. Kozlova, S. (2012), "Disintermediation in the banking sector: the nature and features of the manifestation", *Teoriya i praktika obschestvennogo razvitiya*, no. 2, available at: <http://teoria-practica.ru/-2-2012/economics/kozlova.pdf>.
4. Musiienko, O. (2014), "Major trends in the general indicators of investment banks in the securities Ukraine", available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv.
5. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy, available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
6. On the internal and external situation of Ukraine in 2013, (2014), available at: <http://president.gov.ua/docs/poslannia2013.pdf>.
7. Smirnova, M. (2011), "Development of investment activities of Russian commercial banks in post-crisis environment", Thesis abstract for Cand. Sc. (Economic), 08.00.10 Saratov State Socio-Economic University, Saratov, Russia.
8. Schmidt, R.H., Hackethal, A. and Tyrell, M. (2013), Disintermediation and the Role of Banks in Europe: An International Comparison, available at: <http://finance.uni-frankfurt.de/wp/345.pdf>.